

Cestovní zpráva

CASLIN 2004

Správa paměti: Šedé zóny

Čingov, Slovenský ráj, 5.–9. září 2004

Účastníci cesty: Ing. Martin Svoboda, Mgr. Štěpánka Žižková, Mgr. Lenka Kocánová

Seminář CASLIN 2004 byl zaměřený na instituce, které se podílejí na managementu veřejné paměti, tj. na knihovny, archívy a muzea. Důsledkem nástupu nových informačních a komunikačních technologií a nových druhů objektů (elektronických, multimediálních, trojrozměrných atp.) je mazání tradičních hranic v působnosti těchto institucí.

Hlavní témata semináře CASLIN 2004:

- Univerzity, elektronické publikování a šedá literatura
- Meziinstitucionální spolupráce mezi archívy, knihovnami a muzei

Podrobnosti o semináři včetně programu (seznam přednášek) jsou zveřejněny na:

<http://library.upjs.sk/CASLIN04/index.htm>

Den první

Univerzity, elektronické publikování a šedá literatura

První pracovní den semináře byl věnován tématu univerzit, elektronickému publikování a šedé literatuře. Dopolední blok, jehož moderátorem byl Ing. Martin Svoboda, zahrnoval dvě zásadní přednášky zahraničních účastníků:

Joan K. Lippincott (USA) – mimořádná výkonná ředitelka Coalition for Networked Information (CNI, <http://www.cni.org>) a členka Správní rady Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD, <http://www.ndltd.org/>) – ve svém příspěvku shrnula možnosti spolupráce mezi institucemi, věnovala se rozdílu mezi termínem „kolaborace“, který není v české odborné terminologii pro svůj spíše pejorativní nádech příliš využíván, a „kooperace“. Aby spolupráce mohla správně fungovat, jmenovala paní Lippincott několik základních bodů, z nichž mě vzhledem k jejich obecné platnosti pro spolupráci na jakékoliv úrovni (včetně spolupráce uvnitř STK) nejvíce zaujaly následující:

- sdílet své cíle a názory;
- mít sdílený slovník (jednotnou terminologii);
- vypracovat si naprosto jasné pracovní postupy a procesy.

Dále byla přednáška věnována repositářům – NDLTD, otázce metadat – formátům i jejich „sklizni“ prostřednictvím OAI protokolu a připomněla i některé software (DSpace, E-prints, Fedora).

Peter Schirnbacher (Německo) – ředitel Computer and Media Services (CMS) na Humboldtově universitě v Berlíně, mimo jiné manažer projektu „Elektronické publikování disertací na Humboldtově universitě“ (1997–2000) a „Disertace online – DissOnline“ (1999–2001) - se věnoval základním otázkám kultury elektronického publikování, především

zajištění autenticity publikovaného (elektronický podpis, elektronické razítko) a prezentoval výsledky výzkumu Deutsche Initiative für NetzwerkInformation (DINI, <http://www.dini.de>). V rámci projektu DINI vznikla doporučení pro budování systémů pro elektronické publikování:

- základní doporučení:
 - vyhovět národním a mezinárodním pravidlům a standardům – OAI, Dublin Core tec.;
 - formáty – SGML, XML;
 - autenticita a integrita;
 - archivování a dlouhodobá přístupnost (nároky na HW a SW);

- doporučení pro univerzity:
 - jednotná politika pro elektronické publikování pro celou školu;
 - právní otázky – autorský zákon;
 - finanční zajištění techniky, pracovníků;
 - neustálé vzdělávání se.

Pro elektronické publikování disertačních prací na Humboldtově univerzitě byl vytvořen a v rámci přednášky předveden makro formát pro MS Word, který zabezpečil strukturování elektronicky publikované práce ve formě vhodné pro použití přímo v systému sběru a zpřístupnění vysokoškolských kvalifikačních prací Humboldtovy univerzity.

Podrobné informace k této problematice jsou uveřejněny na: http://www.dini.de/zertifikat/dini_certificate.pdf.

Odpolední blok přednášek, jehož moderátorkou byla PhDr. Darina Kožuchová, zahájila svou přednáškou **PhDr. Eva Bratková**, která se problematice sběru a zpřístupňování elektronických vysokoškolských kvalifikačních prací (e-VŠKP) věnuje i v rámci práce komise pro e-VŠKP při Asociaci vysokoškolských knihoven. Prezentovala především výsledky práce komise na přípravě návrhu národního standardu metadat. Výsledky práce této komise jsou na: http://www.akvs.cz/komise/komise_etd.html.

Další příspěvek „Budování a rozvoj archívu závěrečných prací na ESF MU Brno“ (přednesl **Jiří Poláček**) v podstatě potvrdil fakt, že prostředí na vysokých školách v ČR ještě není úplně připraveno na budování a provoz takových systémů. Chybí panem Schirmbacherem zmiňovaná jednotná celouniverzitní politika, sběr e-VŠKP je víceméně náhodný, opřený o dobrovolnost studentů. Systém budovaný na ESF MU Brno je sice „pouze“ fakultní, ale nechybí mu snaha o dodržení standardů – XML, práce jsou uchovávány ve formátu pdf (vytvořeného z předlohy ve Wordu), anotace a název práce je překládán do angličtiny a celý systém se snaží o propojení s katalogem knihovny.

Zatímco v ČR již funguje několik systémů pro e-VŠKP, Slovenská republika zatím pracuje na základních kamenech budoucího kooperativního národního systému. Je tedy šance, že při dobré spolupráci se jim podaří vyhnout se jisté formátové, standardové, legislativní roztržitosti (vysokoškolský zákon, autorský zákon), která již v ČR vlivem nejednotného postupu (např. budování systémů v rámci celých univerzit) nastala a bude nutné začít urychleně pracovat na systémovém sjednocení.

Den druhý

Meziinstitucionální spolupráce mezi archívy, knihovnami a muzei

Blok věnovaný spolupráci mezi archívy, muzei a knihovnami moderovaný Mgr. Adolfem Knollem z Národní knihovny ČR zahájila přednáška **Chrise Batta** z Velké Británie, výkonného předsedy MLA (The Museums, Libraries and Archives Council). V příspěvku nazvaném **Investice do vědomostí: muzea, knihovny a archívy v 21. století** představil zejména vládní Governments People's Network Programme, jehož cílem bylo propojit všech 4 300 britských veřejných knihoven do informační superdálnice a vytvoření podmínek pro zpřístupnění hodnotných informačních a vzdělávacích zdrojů. Cíle se skutečně podařilo v daném termínu dosáhnout (dlužno podotknout, že s u nás nemyslitelným rozpočtem 20 mil. liber). O tom, že se nejednalo o špatně investované peníze, svědčí i fakt, že návštěvnost knihoven pak stoupla o 10 %. Dalším projektem je např. Digital Future, jehož cílem je tvorba virtuálních sbírek. Rozpočet tohoto projektu je ještě velkorysejší (50 mil. liber), výsledkem by mělo být volné široké zpřístupnění dokumentů v nižším rozlišení, ve vyšším rozlišení pak za úplatu (viz např. <http://www.enrichuk.net/>).

O virtuálních sbírkách jako vhodném výsledku spolupráce mezi paměťovými institucemi hovořil ve své přednášce **Od institucionálních serverů k serverům kulturního dědictví: heterogenní nabídky v digitálním světě** i **Manfred Thaller** z univerzity v Kolíně nad Rýnem, který se zabývá zpracováním informací pro historické vědy a kulturologii (resp. vědou o počítačích pro humanitní obory). Digitalizaci označil za nejlepší způsob, jak mohou paměťové instituce upozorňovat na svou činnost a poslání. Pro nejbližší budoucnost prosazuje následující strategii:

- 1) Vše, co lze, digitalizovat (do dvou generací);
- 2) z digitalizovaných dokumentů vytvořit jednu sbírku;
- 3) digitalizované dokumenty volně zpřístupnit (Berlínská deklarace).

V poněkud obecnější rovině se nesla přednáška Američana **Richarda A. Detweilera** **Profesní kultura a spolupráce: Jednotní vydržíme, rozdělení padneme**. V době 2003-2004 byl autor dočasným prezidentem Council on Library and Information Resources (CLIR), pracoval na několika projektech týkajících se zejména zvýšení efektivity vysokoškolského vzdělávání. Stěžejním tématem přednášky bylo srovnání profesí knihovníků, archivářů a pracovníků muzeí. Srovnání ukázalo, že mezi těmito profesemi jsou pouze drobné odchylky – v tom, s jakými objekty pracují, jak s nimi pracují a jak je zpřístupňují. I Richard Detweiler vidí budoucnost v digitalizaci, která umožní stejnou formu prezentace odlišných typů objektů. Profese paměťových institucí však před sebou mají ještě mnoho práce na vylepšování vzájemné komunikace, která by měla vést k plodné kolaboraci i kooperaci.

Odpolední blok přednášek byl věnovaný českým a slovenským zkušenostem se spoluprací mezi paměťovými institucemi. Obraz vytvořený těmito přednáškami však nebyl celistvý, neboť pozvání na konferenci nepřijal nikdo ze zástupců archivů ani muzeí. Možná však i tento fakt svědčí o tom, že skutečná ochota ke spolupráci je nyní velmi malá.

Asi nejzajímavější byla přednáška **Paměťové instituce – spolupráce, nejobtížnější disciplína?** **Hany Faklové** ze Slovenského filmového ústavu – Národního filmového archívu, která otevřeně přiznala, že spolupráce není taková, jaká by měla být, a v bodech shrnula, co se ještě na Slovensku musí změnit, aby spolupráce fungovala.

Adolf Knoll z Národní knihovny ČR představil výsledky své práce na přípravě digitalizace kulturních objektů v knihovnách a muzeích ČR v přednášce nazvané **Možnosti sblížení virtuálních reprezentací objektů uložených v knihovnách, archivech a muzeích.**

Stanislav Psohlavec z AiP Beroun hovořil o projektu MEMORIA, který zpřístupňuje vybrané rukopisy a staré tisky na internetu; tentokrát zejména o výhodách spolupráce mezi různými institucemi.

Vít Richter z Národní knihovny ČR hovořil o českém legislativním podhoubí pro spolupráci mezi paměťovými institucemi, jeho kolega **Jiří Polišenský** sekci uzavřel vyprávěním o spolupráci českých paměťových institucí po povodních v roce 2002. Je zcela evidentní, že živelní pohroma vyburcuje ke spolupráci i ty instituce, které se k ní za jiných, „běžných“ okolností nemají.

Závěr

Závěrečné Akvárium poukázalo na fakt, že pojem šedá literatura je v českém a slovenském knihovnickém prostředí chápán většinou zúženě a nejednotně. Akademická sféra se zaměřuje na elektronické vysokoškolské kvalifikační práce, a to ještě především na práce dizertační. Zahraněční přednášející se naopak shodli na tom, že šedé „zóny“ (tj. nejen dokumenty 2D, ale i objekty 3D apod.) se objevují napříč všemi paměťovými institucemi (knihovny, archívy, muzea). Jako vhodný způsob prezentace sbírek paměťových institucí se ukazují virtuální repositáře, v co největší míře otevřené vůči veřejnosti.

K jejich vytvoření by však byla zapotřebí funkční spolupráce mezi paměťovými institucemi, s níž, zdá se, mají české i slovenské knihovny, archívy i muzea stále ještě problémy.

Jaká katastrofa musí přijít, abychom se k této spolupráci odhodlali?

22. 9. 2004

Mgr. Štěpánka Žižková

Mgr. Lenka Kocánová